

Jacek Froniewski¹

ZBAWCZE DZIAŁANIE JEZUSA WOBEC CHORYCH JAKO FUNDAMENT USTANOWIENIA SAKRAMENTU NAMASZCZENIA CHORYCH

Streszczenie

Sakrament namaszczenia chorych nie jest ujęty w Ewangeliach w żadnym zapisie, który by jednoznacznie wskazywał, że Jezus go bezpośrednio ustanowił. Stąd teologowie reformacyjni kwestionowali sakramentalność tego obrzędu. Sobór Trydencki potwierdził namaszczenie chorych jako prawdziwy sakrament, odwołując się do tekstów Mk 6,13 i Jk 5,14–15. W niniejszym artykule dokonana została próba ukazania szerszego tła ustanowienia tego sakramentu w postaci całej działalności Jezusa wobec chorych. Tok tego rozumowania przedstawiony jest w trzech częściach. Pierwsza omawia gesty i słowa Jezusa w aktach uzdrowienia jako pierwotny model dla sakramentalnej posługi wobec chorych. Druga wskazuje na duchowe aspekty uzdrowień dokonywanych przez Jezusa jako otwarcie na łaskę. Trzecia zaś na bazie tego materiału jest interpretacją zapisu Mk 6,13 jako pewnego archetypu praktyki namaszczenia chorych. Dodatkowo czwarta część artykułu wskazuje na różne inne teorie teologiczne będące próbą rozwiązania tego problemu, które stanowią pewne uzupełnienie przeprowadzonego tutaj wnioskowania upatrującego w zbawczym działaniu Jezusa wobec chorych fundamentu ustanowienia tegoż sakramentu.

Słowa kluczowe: namaszczenie chorych, sakramenty, ustanowienie sakramentu chorych, uzdrowienia Jezusa

¹ Ks. dr Jacek Froniewski, Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu, adiunkt w I Katedrze Teologii Dogmatycznej; ORCID: 0000-0003-0133-3125. Adres do korespondencji: 50-328 Wrocław, ul. Katedralna 15, e-mail: jacek.froniewski@pwt.wroc.pl.

JESUS' SALVIFIC ACTION TOWARDS THE SICK AS THE FOUNDATION FOR THE INSTITUTION OF THE SACRAMENT OF ANOINTING THE SICK

Abstract

For the Sacrament of the Anointing of the Sick no record in the Gospels can be found which would indicate clearly that Jesus instituted it directly. Hence the Reformation theologians questioned the sacramentality of this rite. The Council of Trent confirmed the Anointing of the Sick as a true sacrament, referring to the words of Mark 6:13 and James 5:14–15. This article attempts to provide a broader background for the institution of this sacrament, in the form of the entire Jesus' activity toward the sick. The line of this reasoning is presented in three parts. The first one deals with the gestures and words of Jesus in the acts of healing as the original model for the sacramental service to the sick. The second part points to the spiritual aspects of Jesus' healings, as an opening to grace. The third part, based on the material from the first two ones, is an interpretation of Mk 6:13 as a certain archetype of the practice of anointing the sick. In addition, the fourth part of the article indicates various other theories that attempt to solve this problem – they constitute a certain complement to the reasoning performed here, which sees in the salvific action of Jesus towards the sick the foundation of this sacrament's institution.

Keywords: anointing the sick, sacraments, instituting the sacrament of the sick, the healings by Jesus

Wstęp

Problem sakramentalności namaszczenia chorych pojawił się z całą ostrością, jak nigdy wcześniej, wraz z wystąpieniem Marcina Lutera, który zakwestionował ją wprost w swoim wczesnym, programowym dziele z 1520 roku *De captivitate Babylonica ecclesiae (O niewoli babilońskiej Kościoła)*, będącym fundamentalnym wyznacznikiem protestanckiego myślenia o sakramentach². W ostatnim rozdziale tej pracy (*De sacramento extramae unctionis*³) podważa on przede wszystkim podstawy biblijne do uznania namaszczenia chorych za sakrament, gdyż w jego opinii nie jest on ustanowiony przez Chrystusa. Odpowiedzią Kościoła katolickiego na te zarzuty był dekret Soboru Trydenckiego z 1551 roku *Nauka o sakramencie ostatniego namaszczenia*, będący jedną z najważniejszych wypowiedzi doktrynalnych na temat tego sakramentu w historii Kościoła. Sobór zawarł w nim bardzo istotne orzeczenie odnośnie do podstaw biblijnych

2 James F. White, *The Sacraments in Protestant Practice and Faith* (Nashville: Abingdon Press, 1999), 17–18, 23–24.

3 Martin Luther, *De captivitate Babylonica ecclesiae/Von der babylonischen Gefangenschaft der Kirche, Lateinisch/Deutsch*, tłum. Hans-Hermann Tiemann (Stuttgart: Reclam, 2016), 272–287 (WA 6, 567–573). To stanowisko zostało podtrzymane i rozwinięte w późniejszych wypowiedziach Reformatorów – Gerhard Ludwig Müller, *Dogmatyka katolicka*, tłum. Wiesław Szymona (Kraków: Wydawnictwo WAM, 2015), 751.

ustanowienia tegoż sakramentu, zawierające wyraźne rozróżnienie pomiędzy źródłem tego sakramentu wypływającym z autorytetu Chrystusa a instrumentalną jedynie w tym zakresie rolą apostoła Jakuba⁴: „To święte namaszczenie chorych zostało ustanowione przez Pana naszego Jezusa Chrystusa jako prawdziwy i we właściwym znaczeniu sakrament Nowego Testamentu, o którym wspomina (*insinuat*) św. Marek (Mk 6,13), lecz poleca (*commendat*) go wiernym i ogłasza (*promulgat*) Jakub Apostoł i brat Pana”⁵. Jednomyślnie jako najważniejszy tekst biblijny o sakramencie chorych przytaczane jest tu właśnie świadectwo z Listu św. Jakuba 5,14–15, trzeba jednakże pamiętać, że nie jest to tekst o ustanowieniu tego sakramentu lecz nowotestamentalna relacja precyzyjnie informująca o funkcjonowaniu tejże praktyki w czasach apostołskich. Tylko Chrystus, a nie apostołowie, mógł ustanawiać sakramenty dla swego Kościoła. Apostołowie przekazali Kościołowi Jego wolę, polecenie sprawowania konkretnych obrzędów jako znaków uobecniających zbawcze działanie Pana. Świadectwo apostoła Jakuba może tu być jedynie potwierdzeniem tego ustanowienia przez Chrystusa, które dokonało się wcześniej. Nie mamy jednak takiej bezpośredniej relacji ewangelicznej o namaszczaniu chorych olejem przez Chrystusa, lecz należy tu pamiętać, że ustanowienie sakramentu to nie jakiś akt prawny, lecz działanie wyrastające z dzieła zbawczego Chrystusa i w tym sensie dzisiejsza teologia w swoich badaniach kładzie bardziej akcent na ukazywanie Jezusa Chrystusa jako fundamentu sakramentów niż jako ich fundatora⁶. W Ewangeliach znajdujemy liczne opisy, w których Jezus bardzo wyraźnie objawia zbawcze działanie wobec chorych przez swoje, wyrażające się w różnych gestach symbolicznych, akty prowadzące do uzdrowienia⁷. Patrząc szerzej na te ewangeliczne sceny, można zauważyć, że Jezus w swoim zbawczym działaniu wobec chorych dawał im coś więcej niż tylko uzdrowienie ciała, przez co zapowiadał, iż zbawienie, jakie przynosi ludzkości, jest uzdrowieniem człowieka w do głębi integralnym znaczeniu, które definitywnie zrealizuje się w zmartwychwstaniu⁸. Tym samym możemy stwierdzić, że ustanowienie tego sakramentu przez Chrystusa zawarte jest w Ewangeliach *implicite*⁹, a potwierdzenie tej tezy sugeruje właśnie zapis Mk 6,13, który choć nie podaje żadnych szczegółów rytualnych

4 Bernard Sesboüé, *L'onction des malades* (Lyon: Profac, 1972), 43.

5 *Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst łaciński, polski*, t. IV/1, oprac. Arkadiusz Baron, Henryk Pietras, (Kraków: Wydawnictwo WAM, 2007), 502–503. Należy pamiętać, że nie jest to jedynie jakaś hipoteza egegetyczna ojców soborowych, ale orzeczenie soborowe zawarte w doktrynie i potwierdzone kanonem, czyli obowiązująca wykładnia interpretacji słów Pisma ze strony Urzędu Nauczycielskiego Kościoła.

6 Bernard Sesboüé, *Invitation à croire. Des sacrements crédibles et désirables* (Paris: Cerf, 2009), 229. Podobnie Karl Rahner, *Pisma wybrane*, t. 1 (Kraków: WAM, 2005), 107, 110, gdzie odwołuje się on do idei Chrystusa jako prasakramentu.

7 Morris Maddocks, *The Christian Healing Ministry* (London: SPCK, 1985), 60; autor ten stwierdza nawet: „Finally it will be noted that Jesus' healing methods were largely sacramental in nature”.

8 Paweł Sambor, „Sakrament namaszczenia chorych”, w: *Znaki Tajemnicy. Sakramenty w teorii i praktyce Kościoła*, red. Krzysztof Porosło, Robert J. Woźniak (Kraków: Wydawnictwo WAM, 2018), 421.

9 Jean-Philippe Revel, *Traité des sacrements. VI. L'onction des malades: rédemption de la chair et par la chair* (Paris: Cerf, 2009), 11–12; Sesboüé, *L'onction des malades*, 34, pisze: „Il n'est donc pas étonnant que l'Eglise ait vu dans les gestes de guérison du Christ l'annonce des sacrements et leur ait emprunté un certain nombre de rites sacramentels”.

tęgo obrzędu, to jednak wprost mówi o namaszczaniu chorych olejem przez Dwunastu posłanych przez Jezusa, a więc czyniących to, jak można w pełni zasadnie przypuszczać, z Jego polecenia¹⁰. Taki stan rzeczy sprawia, że źródła biblijnych dla samego ustanowienia sakramentu chorych należy szukać zdecydowanie bardziej niż w tekście z Listu św. Jakuba w ewangelicznych relacjach o uzdrowieniach dokonywanych przez Jezusa, a tekst Jk 5,14–15 traktować zasadniczo jako źródło informacji o tym, jak sprawować namaszczenie chorych.

1. Ewangeliczne relacje o uzdrowieniach jako pierwotny model struktury sakramentalnej posługi wobec chorych – gesty i słowa Jezusa

Na kartach Ewangelii uzdrowienia są swoistym znakiem rozpoznawczym działalności Jezusa (Mt 4,23; por. Mt 8,16–17 w odniesieniu do Iz 53,4) – tak też relacjonuje to później św. Piotr w jednej ze swoich pierwszych katechez (Dz 10,38). Jezus przez ewangelistów przedstawiany jest jako ten, w którego misję wpisane jest w sposób zasadniczy uzdrawianie (*therapeo*¹¹) chorych (np. Mt 4,23–24). W najstarszej Ewangelii – autorstwa Marka – umieszczenie całej serii uzdrowień na początku działalności Jezusa ma charakter wręcz programowy¹². Trzeba tu jednak pamiętać, że kiedy Jezus stosuje wobec siebie określenie „lekarz” (*iatros*), to ma ono tu znaczenie nie tyle w rozumieniu klasycznej medycyny, co nade wszystko soteriologiczne (zob. Mk 2,17, por. Wj 15,26)¹³. Jak zauważa wybitny teolog Bernard Sesboüé: „Właśnie na podstawie uzdrowienia i zdrowia Jezus otwiera swych słuchaczy na zbawienie, zgodnie z pewną ciągłością sensu, jaka istnieje *implicite* pomiędzy uzdrowieniem a faktem zbawienia w znaczeniu absolutnym i definitywnym”¹⁴. Przestrzeń ludzkiej słabości w doświadczeniu choroby staje się więc w działalności

10 Jerzy Stefański, *Sakrament Chorych w dziejach i życiu Kościoła* (Gniezno: Prymasowskie Wydawnictwo Gaudentinum, 2000), 32; Andrew Cuschieri, *Anointing of the Sick. A Theological and Canonical Study* (Lanham–New York–London: University Press of America, 1993), 61–62.

11 Słowo *therapeo* jest najczęstsze u Mateusza, natomiast np. u Łukasza częściej określeniem jest *iaomai* – Remigiusz Popowski, *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu* (Warszawa: Vocatio, 2019), 280 (*therapeo*), 286 (*iaomai*).

12 Piotr Łabuda, „«Wielu chorych namaszczali olejem i uzdrawiali» (Mk 6,13)”, w: *Sakramenty Kościoła. Sakramenty uzdrowienia. Sakramenty w służbie komunii*, red. Piotr Łabuda (Tarnów: Biblos, 2019), 112.

13 Gerhard Ludwig Müller, *Chrystologia – nauka o Jezusie Chrystusie*, Podręcznik teologii dogmatycznej, Traktat V, tłum. Wiesław Szymona (Kraków: Wydawnictwo M, 1998), 174; Jean-Claude Larchet, *Terapia chorób duchowych. Wstęp do tradycji ascetycznej Kościoła prawosławnego*, tłum. Nikołaja Aleksiejuk (Hajnówka: Bratczyk, 2013), 7, 245, 250–251; Janusz Lekan, „Namaszczenie chorych czy ostatnie namaszczenie?”, *Roczniki Teologiczne* 64, 2 (2017): 137; Roberto Antonio Bianchi, *Uzdrowieni i zbawieni. Jezus leczy nasze rany*, tłum. Joanna Ganobis (Kraków: Esprit, 2018), 89–96. Szerzej nt. rozwinięcia motywu Chrystusa-lekarza u ojców Kościoła – Michael Dörnemann, „Einer ist Arzt, Christus. Krankheitsdeutung in den Schriften der frühen griechischen Kirchenväter”, w: *Krankheitsdeutung in der postsäkularen Gesellschaft. Theologische Ansätze im interdisziplinären Gespräch*, red. Günter Thomas, Isolde Karle (Stuttgart: Kohlhammer, 2009), 247–260.

14 Bernard Sesboüé, *Jezus Chrystus na obraz ludzi. Krótki przegląd przedstawień Jezusa na przestrzeni historii*, tłum. Piotr Rak (Kraków: Wydawnictwo M, 2006), 146; jest to w tym miejscu odniesienie autora do Komentarza do Ewangelii Marka autorstwa E. Drewermann.

Jezusa miejscem spotkania z Bogiem, ale to ostatecznie dar zbawienia, który On głosi, przywraca integralność ciała naruszoną przez chorobę¹⁵. Takie ujęcie przewyższa zatem pokusę redukcji Jezusa jedynie do roli uzdrowiciela. Sam Jezus interpretował dokonywane przez siebie uzdrowienia jako znaki legitymizujące jego mesjańskie posłannictwo (Mt 11,2–5; Łk 4,17–21 w odniesieniu do Iz 61,1–2) oraz zapowiedź bliskości królestwa Bożego (Mt 10,7–8)¹⁶.

Analizując działania uzdrowicielskie Jezusa w kontekście próby poszukiwania pierwotnego źródła dla sakramentu chorych, warto tu najpierw zauważyć, że Jezus przy uzdrowieniach stosował charakterystyczne gesty i słowa, często tworzące ze sobą pewną całość¹⁷. Pośród gestów wykonywanych przez Jezusa przy uzdrowieniach trzy z nich jawią się jako zasadnicze. Pierwszym charakterystycznym gestem Jezusa wobec chorych jest dotyk. Jezus bardzo często przy uzdrowieniach dotyka chorego lub nawet dokładniej chorej części ciała (np. Mk 1,41; Łk 14,4; Mt 9,29). Pierwszorzędne znaczenie tego gestu to wyraz międzyosobowego spotkania Jezusa z chorym poprzez konkretny kontakt fizyczny, komunikacja poprzez zmysły, bo wszak dotyk to jeden z pięciu zmysłów. W głębszym sensie to wyraz współczucia, gest złagodzenia bólu, a także przełamywania samotności – wyrwania z izolacji w chorobie, co w sposób szczególny dotyczyło przypadków dotykania trędowatych, którzy byli społecznie wykluczeni¹⁸.

Drugi gest w działaniach Jezusa wobec chorych to nałożenie rąk będące bardziej rytualną formą dotyku (np. Łk 4,40; 13,13; Mk 6,5; 8,25)¹⁹. Gest ten Jezus stosował także jako akt błogosławieństwa (Mk 10,13.16). W późniejszej praktyce pierwotnego Kościoła, wedle danych nowotestamentowych, gest ten używany był już nie tylko przy uzdrowieniach, ale stał się także gestem epikletycznym wyrażającym udzielanie Ducha Świętego

15 Müller, *Dogmatyka katolicka*, 747.

16 Revel, *Traité des sacrements*, 13, 29–30; Sesboüé, *L'onction des malades*, 33–34; Stefański, *Sakrament Chorych w dziejach i życiu Kościoła*, 28–30; Marek Pyc, *Znaki trynitarnej bliskości. Teologiczny wymiar sakramentów świętych* (Poznań: RW UAM Wydział Teologiczny, 2007), 170; Alfons Weiser, „«Die Gabe, Krankheit zu heilen». Jesus und die Kranken”, *Bibel und Kirche* 43, 1 (1988): 2–4; Edouard Cothenet, „Healing as a Sign of the Kingdom, and the Anointing of the Sick”, w: *Temple of the Holy Spirit. Sickness and Death of the Christian in the Liturgy*, tłum. Matthew J. O’Connell (New York: Pueblo Publishing Company, 1983), 35–37.

17 Zobacz katalog miejsc biblijnych opisujących poszczególne gesty i słowa Jezusa przy uzdrowieniach – Reiner Kaczynski, „Feier der Krankensalbung”, w: *Gottesdienst der Kirche. Handbuch der Liturgiewissenschaft*, Teil 7,2: *Sakramentliche Feiern I/2*, red. Hans Bernard Meyer i in. (Regensburg: Verlag Friedrich Pustet, 1992), 252; Alfons Skowronek, *Chorzy i ich sakrament*, Sakramenty wiary t. 4 (Włocławek: Włocławskie Wydawnictwo Diecezjalne, 1997), 78; Daniel B. Hinshaw, *Touch and the Healing of the Word* (Yonkers NY: St. Vladimir’s Seminary Press, 2017), 37–59; Bianchi, *Uzdrowieni i zbawieni*, 164–188; Weiser, „«Die Gabe, Krankheit zu heilen». Jesus und die Kranken”, 2 – tu katalog wszystkich chorób, z jakich uzdrowił Jezus.

18 Revel, *Traité des sacrements*, 13–14; Łabuda, „«Wielu chorych namaszczało olejem i uzdrawiali» (Mk 6,13)”, 117. Szerzej: Hinshaw, *Touch and the Healing of the Word*, 53–59; Artur Malina, „Chrystus uzdrawiający w Ewangelii według św. Marka”, w: *W Jego ranach nasze zdrowie. Teologia sakramentów uzdrowienia*, red. Krzysztof Porosło (Kraków: Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów, 2015), 30–32.

19 Gest nałożenia rąk jako akt rytualny był głęboko zakorzeniony w tradycji judaistycznej już od czasów patriarchów. Jednak nigdzie w ST nie ma relacji o posługiwaniu się tym gestem przy uzdrowieniach; Otto Knoch, „Die Funktion der Handauflegung im Neuen Testament”, *Liturgisches Jahrbuch* 33, 4 (1983): 223.

oraz stosowanym przy ordynacji²⁰. I choć już od czasów apostołskich nie jest to w praktyce Kościoła gest specyficzny jedynie dla posługi wobec chorych, to jednak ma za sobą obietnicę Chrystusa Zmartwychwstałego: „w imię moje (...) na chorych ręce kłaść będą, i ci odzyskają zdrowie” (Mk 16,18). Stąd może warto w tym kontekście odczytywać go w jego łącznym znaczeniu jako akt modlitwy o uzdrowienie i umocnienie przez Ducha Świętego oraz błogosławieństwa chorego.

Trzeci gest stosowany przez Jezusa przy uzdrowieniach to podniesienie. Dotyczył on przypadków, gdy chory musiał leżeć i polegał na ujęciu go za rękę i podniesieniu (Mk 1,31; 5,41). Ma on charakter bardzo ekspresyjny – przejście od pozycji leżącej symbolizującej śmierć do pozycji stojącej symbolizującej życie sprawia, że niesie on w sobie symbolikę zmartwychwstania. Potwierdza to zastosowany tutaj na oznaczenie czynności podnoszenia grecki czasownik *egeíro*, który znajdujemy także u Marka (16,6) użyty w odniesieniu do zmartwychwstania²¹.

Poza tym w kilku przypadkach Jezus przy uzdrowieniach posługiwał się gestami bardziej złożonymi, np.: „włożył palce w jego uszy i śliną dotknął mu języka” (Mk 7,33), „zwilżył mu oczy śliną i położył ręce na niego” (Mk 8,23), „splunął na ziemię, uczynił błoto ze śliny i nałożył je na oczy niewidomego i rzekł do niego: Idź obmyj się w sadzawce Siloam” (J 9,6–7)²². We wszystkich tych sytuacjach można tłumaczyć zastosowanie śliny przez Jezusa jako rodzaj uznawanego w tamtej kulturze środka o właściwościach medycznych oraz symbolu przekazu życia²³.

Jeśli idzie o słowa, jakie Jezus wypowiadał uzdrawiając, to można je podzielić na cztery grupy ze względu na sposób użycia tych słów przy uzdrowieniach. Przede wszystkim są to słowa towarzyszące opisanym gestom, które zazwyczaj wyjaśniały działanie Jezusa. Czasami również w tych sytuacjach Jezus czynił aluzje do wiary chorego. Następną grupą to uzdrowienia, kiedy Jezus działał tylko poprzez samo słowo, bez wykonywania jakiegoś gestu względem chorego (np. Mk 3,5; J 5,8). Tutaj manifestuje się szczególnie stwórcza moc słowa Jezusa będącego Wcielonym Słowem Bożym. Ujawnia się ona w tych aktach poprzez stworzenie na nowo tego, co zniszczyła choroba. Trzecia specyficzna grupa to perykopy ewangelijne, w których Jezus, uzdrawiając, rozkazuje demonom (np. Mk 1,25; 5,6–13). Słowo Jezusa jest tych wypadkach egzorcyzmem. Tutaj

20 Szerzej nt. gestu nakładania rąk przez Jezusa i stosowania go w czasach apostołskich: Knoch, „Die Funktion der Handauflegung im Neuen Testament”, 224–234; Franco Boscione, *Gesty Jezusa*, tłum. Krystyna Kozak (Kraków: WAM, 2004), 65–77; Revel, *Traité des sacrements*, 14–15.

21 Revel, *Traité des sacrements*, 15.

22 Błoto można tu odczytywać także jako element materii służącej za znak, który wyraża działanie słowa Jezusa, a zatem jest to rodzaj zapowiedzi działania sakramentalnego – Hinshaw, *Touch and the Healing of the Word*, 41. Nt. użycia błota i jego właściwości w świetle współczesnej wiedzy medycznej – Bianchi, *Uzdrowieni i zbawieni*, 182–185.

23 Revel, *Traité des sacrements*, 15–16. W świecie antycznym przypisywano ślinie także moc uzdrawiającą oraz znaczenie egzorcyzmujące i apotropeiczne: Jeffrey John, „Anointing in the New Testament”, w: *The Oil of Gladness. Anointing in the Christian Tradition*, red. Martin Dudley, Geoffrey Rowell (London–Collegeville: SPCK – Liturgical Press, 1993), 48; Sigurd Kaiser, *Krankenheilung. Untersuchungen zu Form, Sprache, traditions-geschichtlichem Hintergrund und Aussage von Jak 5,13–18* (Neukirchen–Vluyn: Neukirchener Verlag, 2006), 179; Kaczynski, „Feier der Krankensalbung”, 252; Boscione, *Gesty Jezusa*, 79–81.

dotykamy szerszego problemu, a mianowicie w wielu relacjach ewangelicznych o uzdrowieniach dokonywanych przez Jezusa granica pomiędzy opętaniem a chorobą jest dość płynna. Szczególnie dotyczy to sytuacji, gdy opisane w Ewangelii przypadki wskazują na objawy epilepsji (Mt 17,14–18 i par.). Trudno tutaj wyraźnie oddzielić działanie uzdrawiające Jezusa od egzorcyzmu²⁴. Tłem tej dwuznaczności było rozpowszechnione w ówczesnym Izraelu przekonanie, że przyczyną choroby jest oddziaływanie złych duchów. Jezus swoim działaniem w tych sytuacjach pokazuje przede wszystkim, że uzdrawia całego człowieka, nie tylko jego dolegliwości fizyczne czy psychiczne, lecz uwalnia go od źródeł jego cierpienia²⁵. W końcu czwarta grupa to sceny, w których Jezus uzdrawia swoim słowem na odległość, gdy sam chory nie jest obecny, jedynie ktoś prosi o jego uzdrowienie (Mt 8,5–13; J 4,46–53; w pewien sposób także Łk 17,12–14). Tu znów akcent jest położony na wszechmoc słowa Jezusa²⁶.

2. Elementy duchowego wymiaru uzdrowień dokonywanych przez Jezusa – otwarcie na łaskę

Oprócz wymiaru zewnętrznego, wyrażającego się w gestach i słowach, które odnosiły się przede wszystkim do ciała chorej osoby, opisy uzdrowień dokonywanych przez Jezusa eksponują również ich wymiar duchowy. Tutaj warto zresztą zauważyć, że antropologii biblijnej zasadniczo obcy był grecki dualizm dość mocno separujący duszę od ciała w ludzkiej egzystencji – w Biblii element cielesny i duchowy widziane są bardziej jako dwa aspekty jednej, złożonej rzeczywistości, jaką jest człowiek. Ten wymiar duchowy uzdrowień dokonywanych przez Jezusa odgrywa tu niezwykle istotną rolę, gdyż jednoznacznie uwidacznia, że nie mamy w tym przypadku do czynienia z jakąś formą medycyny niekonwencjonalnej, opartej na siłach naturalnych, czy też z aktami magicznymi, lecz uzdrowienia te wynikają z działania Bożej mocy, są łaską wiodącą ku zbawieniu, na którą człowiek otwiera się poprzez wiarę²⁷.

I to właśnie wiara jest ewidentnie najbardziej fundamentalnym wyrazem tego duchowego wymiaru uzdrowień w Ewangelii – uzdrowienia dokonywane przez Jezusa zakładają wiarę. Tu znów można wskazać swoiste grupy opisów ewangelicznych, które prezentują różne typy relacji pomiędzy wiarą a uzdrowieniem. Po pierwsze są to uzdro-

24 Weiser, „«Die Gabe, Krankheit zu heilen». Jesus und die Kranken”, 2–3, gdzie wskazuje opisy uzdrowień (np. Mt 12,22), w których ewangeliści stosują wobec jednego przypadku wymiennie słownictwo związane z opętaniem i uwolnieniem od demonów oraz uzdrowieniem.

25 Kaczynski, „Feier der Krankensalbung”, 251–252; John, „Anointing in the New Testament”, 46–48.

26 Revel, *Traité des sacrements*, 16–19.

27 Tę myśl bardzo celnie ujął Hans Urs von Balthasar, „Zdrowie między nauką a mądrością”, *Communio* (PL) 188, 4 (2014): 140: „Jezus nie przedstawia się ani jako super lekarz, ani jako szarlatan, ani jako cudotwórca, ale jako ten, który chce przynieść ludziom zbawienie [*Heil*]. Zbawienie, które reprezentuje nieskończenie więcej niż cielesne uzdrowienie [*Heilung*] czy zdrowie; Jezus uzdrawia ciało, aby człowiek zrozumiał, że zbawienie dotyczy i duszy, i ciała”. Podobnie: Revel, *Traité des sacrements*, 23–24; John, „Anointing in the New Testament”, 48–49; Bianchi, *Uzdrowieni i zbawieni*, 144–146; Müller, *Dogmatyka katolicka*, 748; Lekan, „Namaszczenie chorych czy ostatnie namaszczenie?”, 137.

wienia, w których akt wiary chorego jest warunkiem wstępnym, na którym Jezus opiera swoje działanie (np. Mk 10,52; Mt 9,22; oraz Mt 9,28–29). Druga grupa to uzdrowienia, w których akt wiary wobec Jezusa wyrażony jest nie bezpośrednio przez samego chorego, ale przez jego bliskich proszących o uzdrowienie (np. Mt 15,28; Mk 2,1–12; 5,36). W tych sytuacjach objawia się wspólnotowy aspekt wiary – wiara potrzebna do uzdrowienia nie jest tu jedynie aktem indywidualnym, ale można powiedzieć, reinterpretując te opisy z dzisiejszej perspektywy, jest także zakorzeniona w komunii eklezjalnej. Trzecia kategoria to sytuacje, w których brak wiary staje się przeszkodą do zbawczego działania Jezusa (Mt 13,58) – tutaj w odwróconym sensie mamy potwierdzenie wymogu wiary jako przesłanki tworzącej przestrzeń dla zbawczego działania Jezusa²⁸. Osobną, specyficzną grupę tworzą przypadki uzdrowień, w których obserwujemy przejście od niedowiarstwa do wiary, gdzie wiara osób proszących o uzdrowienie niejako rozwija się etapami w trakcie działania Jezusa (Mk 9,14–25; J 4,46–53). W końcu szczególnie *casus* na tym tle znajdujemy w Ewangelii Janowej w opisie uzdrowienia niewidomego przy sadzawce Siloam (J 9,1–37)²⁹. W tym przypadku wiara jest rezultatem uzdrowienia, co więcej, cała inicjatywa uzdrowienia pochodzi od samego Jezusa, a nie od chorego. Wiara niewidomego rozwija się tu również stopniowo. Jej zaczątki widzimy już wtedy, gdy ufając Jezusowi, wykonuje on Jego polecenie, by obmyć się w sadzawce Siloam. Po uzdrowieniu broni Jezusa, stawiając opór faryzeuszom, aż w końcu składa uroczyste wyznanie wiary wobec Jezusa. Ten przegląd relacji pomiędzy wiarą a uzdrowieniem uświadamia nam, że choć Jezus oczekuje wiary od chorych, których uzdrawia, to jednak wiara sama w sobie nie jest bezpośrednią przyczyną uzdrowienia, ale aktem otwarcia się na Boże działanie. Źródłem uzdrowienia jest tu zawsze sam Bóg, który uzdrawiając ciało, uzdrawia także duchową sferę człowieka, pomnażając jego wiarę³⁰.

Jeszcze mocniej ten duchowy wymiar uzdrowień Jezus eksponuje, wiążąc je z odpuszczeniem grzechów. Szczególnie czytelna jest tu scena uzdrowienia paralityka (Mt 9,2–7 i par.), gdzie uzdrowienie cielesne jest widzialnym znakiem uzdrowienia duchowego. Jezus uzdrawia całego człowieka, nie tylko jego ciało, ale wyraźnie w tym przypadku sugeruje, że wymiar duchowy uzdrowienia ma znaczenie pierwszorzędne. W tym miejscu rysuje się złożony problem powiązania przyczynowego pomiędzy grzechem a chorobą. W Starym Testamencie nierzadko pojawiają się sugestie, że choroby są skutkiem grzechu, są karą za nieposłuszeństwo Bogu i takie przekonanie było rozpowszechnione w judaizmie czasów Jezusa³¹. Jezus jednak w innym fragmencie Ewangelii (J 9,2–3) wyraźnie stwierdza, że nie należy przyczyn każdej choroby dopatrywać się w bezpośred-

28 Malina, „Chrystus uzdrawiający w Ewangelii według św. Marka”, 33.

29 Szersza interpretacja sceny J 9,1–6 – Hinshaw, *Touch and the Healing of the Word*, 37–42.

30 Revel, *Traité des sacrements*, 24–27.

31 Szerzej na ten temat: John Wilkinson, *The Bible and Healing. A Medical and Theological Commentary* (Edinburgh–Grand Rapids: The Handsel Press Ltd.–Wm.B. Eerdmans Publishing Co., 1998), 32–52; John C. Kasza, *Understanding Sacramental Healing: Anointing and Viaticum* (Chicago–Mundelein: Hillenbrand Books, 2007), 12–13; Stefański, *Sakrament Chorych w dziejach i życiu Kościoła*, 27–28; Skowronek, *Chorzy i ich sakrament*, 25–26.

nich skutkach osobistych grzechów – choroba na płaszczyźnie relacji z Bogiem nie jest karą za konkretny grzech cierpiącego człowieka bądź też dziedzictwem kary za grzechy jego przodków³². Bardziej kładzie On tu akcent na to, że uzdrowienie i przebaczenie grzechów są manifestacją chwały Bożej wyrażającej się w zwycięstwie nad siłami zła, a tym samym są one również pewną antycypacją doświadczenia nowego Stworzenia (zob. Ap 21,5; por. Iz 35,4–6)³³.

Ten wątek relacji pomiędzy chorobą a grzechem rozwija na inny sposób epizod ewangeliczny relacjonujący uzdrowienie chorego przy sadzawce Betesda (J 5,2–14), gdzie w jakiś czas po tym wydarzeniu Jezus spotyka w świątyni tego uzdrowionego człowieka i mówi do niego: „Oto wyzdrowiałeś. Nie grzesz już więcej, aby ci się co gorszego nie przydarzyło” (w. 14). Słowa te wydają się sugerować, że Jezus tym ostrzeżeniem podziela jednak owo ówczesne przekonanie rabinistyczne, że kolejny grzech będzie skutkował karą, jaką może być jeszcze gorsza choroba. Tymczasem słowa „nie grzesz więcej” w domyśle suponują tu przede wszystkim fakt odpuszczenia grzechów (por. J 8,11) wraz z uzdrowieniem. W istocie ta wypowiedź Jezusa zawiera w sobie przesłanie, że grzech wprowadza człowieka na płaszczyźnie duchowej w stan choroby dużo cięższej niż schorzenia i ułomności cielesne. Jest to więc ukazanie pewnego podobieństwa między chorobą a grzechem, ale jednocześnie istotnej różnicy jakościowej – w radykalnie różnym stopniu choroba i grzech są manifestacją wpływu na człowieka złych mocy. Dlatego przebaczenie grzechów stanowi w uzdrowieniu główną płaszczyznę zwycięstwa Chrystusa nad działaniem sił zła³⁴.

3. Interpretacja zapisu Mk 6,13 jako relacji o archetypicznej formie praktyki namaszczenia chorych

W świetle tak całościowo widzianej zbawczej działalności Jezusa wobec chorych możemy dopiero w pełni odczytać niezmiernie lakoniczną relację ewangeliczną o posłaniu Dwunastu przez Jezusa z misją, podczas której apostołowie „wielu chorych namaszczeni olejem i uzdrawiali (*etherapeuon*)” (Mk 6,13). Tekst ten unaocznia nam przede wszystkim, że Jezus nie chce ograniczać tylko do siebie tych zbawczych aktów wobec chorych, a wręcz przeciwnie, przekazuje władzę uzdrawiania (Mk 6,7, por. Łk 9,1, Mt 10,1) apostołom, bo chce, by przez nich to Jego działanie trwało potem w Kościele. Ten wymiar zapisu Mk 6,13 możemy dokładniej dostrzec, umieszczając go w kontekście relacji innych ewangelistów o posłaniu Dwunastu³⁵.

32 Jean-Caulde Larchet, *The Theology of Illness* (Crestwood NY: St. Vladimir's Seminary Press, 2002), 33–39; Pyc, *Znaki trynitarnej bliskości*, 164, 175; Weiser, „«Die Gabe, Krankheit zu heilen». Jesus und die Kranken”, 6.

33 Pyc, *Znaki trynitarnej bliskości*, 176.

34 Revel, *Traité des sacrements*, 28–29; Stefański, *Sakrament Chorych w dziejach i życiu Kościoła*, 29–30; Kaczynski, „Feier der Krankensalbung”, 252.

35 Revel, *Traité des sacrements*, 31–32.

U Mateusza mamy zapis, że Jezus, posyłając Dwunastu z misją głoszenia Dobrej Nowiny o królestwie Bożym, udzielił im „władzy nad duchami nieczystymi, aby je wypędzali i leczyli wszystkie choroby i wszystkie słabości” (Mt 10,1). Można tu odnieść wrażenie, trochę podobnie jak w tekście Mk 6,13, że Jezus niejako bezpośrednio łączy wypędzanie złych duchów i posługę wobec chorych. Jednak nieco dalej w rozwinięciu posłania misyjnego w wersji Mateusza oba te elementy są wyraźnie rozdzielone (Mt 10,8). Potwierdza to opis tej sceny u Łukasza, gdzie najpierw Jezus przekazuje Dwunastu „moc i władzę nad wszystkimi złymi duchami i władzę leczenia chorób” (Łk 9,1), lecz później ewangelista aż dwukrotnie łączy uzdrawianie chorych tylko z głoszeniem Ewangelii (Łk 9,2.6). Podobnie jest nieco dalej, gdy Jezus posyła 72 uczniów (Łk 10,1–12), gdzie również podstawowym zadaniem posłanych jest głoszenie Ewangelii i uzdrawianie chorych (w. 9). Widzimy więc, że przedłużenie zbawczego działania Jezusa wobec chorych wpisane jest w samo centrum posłannictwa apostołów, co potwierdzają liczne świadectwa o ich późniejszej działalności opisane w Dziejach Apostolskich (np. Dz 5,12; 8,7; 9,32–34; 14,3.8–10; 19,11–12; 28,8–9)³⁶.

Jednakże tylko w relacji Marka (6,13) ta posługa uzdrawiania podczas pierwszej misji apostołów związana jest z czynnością namaszczenia olejem, która stanie się później podstawą rytu sakramentu chorych. Część biblistów podważa historyczność tego zapisu w Ewangelii Markowej ze względu na brak wzmianki o namaszczeniu w paralelnych tekstach synoptycznych i uznaje tę informację za późniejsze uzupełnienie redakcyjne będące odbiciem już popaschalnej praktyki w gminie wczesnochrześcijańskiej. Jednak w nowszych badaniach biblijnych przeważa opcja uznająca wiarygodność historyczną tego tekstu o namaszczeniu chorych przez apostołów właśnie ze względu na to, że wiemy, iż taka praktyka znana była w Kościele pierwotnym (por. Jk 5,14–15)³⁷. Mocnym argumentem popierającym tę opinię jest tu skrupulatność w zachowywaniu tradycji apostołowskiej poświadczana wielokrotnie w pismach nowotestamentowych³⁸.

Użycie oleju w celach medycznych w świecie antycznym było bardzo powszechnym zjawiskiem³⁹. Także w Biblii mamy takie świadectwa (np. Iz 1,6; Łk 10,34), lecz Stary Testament poza specyficznym obrzędem oczyszczenia trędowatych przez kapłana (Kpł 14,15–18), którzy *de facto* już byli wolni od choroby, nie zna rytualnego namaszcze-

36 Kaczynski, „Feier der Krankensalbung”, 252–253.

37 Kaiser, *Krankenheilung*, 182; Cothenet, „Healing as a Sign of the Kingdom, and the Anointing of the Sick”, 38; John, „Anointing in the New Testament”, 50.

38 Hugolin Langkammer, *Ewangeliczna tradycja o Jezusie w Liście św. Jakuba. Komentarz teologiczno-pastoralny* (Wrocław: TUM, 2011), 107–109.

39 Wilkinson, *The Bible and Healing*, 249; Józef Wiesław Rosłon, „Co oznacza obrzęd namaszczenia i jakie są biblijne podstawy tej praktyki?”, *Collectanea Theologica* 45, 1 (1975): 109. Szerzej Elie Méliá, „The Sacrament of the Anointing of the Sick: Its Historical Development and Current Practice”, w: *Temple of the Holy Spirit. Sickness and Death of the Christian in the Liturgy*, tłum. Matthew J. O’Connell (New York: Pueblo Publishing Company, 1983), 129–131; Kaiser, *Krankenheilung*, 145–149, gdzie autorka szeroko omawia także ówczesne zastosowanie oleju do namaszczeń w pielęgnacji ciała, kosmetyce oraz w sporcie (142–145), a także w rytuałach pogańskich, magii i egzorcyzmach (149–158); Bianchi, *Uzdrowieni i zbawieni*, 173–178.

nia chorych olejem – to wyraźna nowość Ewangelii⁴⁰. Owszem, rytualne namaszczenia osób były często stosowane w Izraelu, ale dotyczyły jedynie nadania władzy kapłańskiej bądź królewskiej⁴¹. W przypadku apostołów namaszczenie chorych olejem nie opierało się też na wykorzystywaniu naturalnych, leczniczych właściwości oleju, gdyż relacje ewangeliczne jednoznacznie wskazują, że uzdrawiali oni władzą daną przez Jezusa. Było to więc bezspornie działanie terapeutyczne o naturze symbolicznej, a nie medycznej, a z bardzo wielkim prawdopodobieństwem, bo nie ma wprost takiego zapisu w Ewangelii, można uznać, że opisane przez Marka namaszczenie chorych olejem miało w jakiejś formie charakter rytualny⁴². Nie musiało ono już w tym momencie być rytuałem o określonej strukturze liturgicznej, ale bez wątpienia, jak na to wskazuje werset poprzedzający, który zawiera wezwanie do nawrócenia, było powiązane z wyraźnym odniesieniem do Boga, do słowa Jego obietnicy⁴³. Idąc dalej tym tropem, wolno przypuszczać, że u podstaw zastosowania przez apostołów takiego nowego rytu namaszczenia chorych leżało właśnie wyeksponowanie tego, iż ich posługa uzdrawiania dokonuje się w imię Jezusa, który ich posłał⁴⁴. Trudno też sobie wyobrazić, żeby apostołowie sami wprowadzili taki innowacyjny obrzęd i to podczas swojej pierwszej misji, a zatem była to zapewne w pełni inicjatywa Jezusa, który znając symboliczną i religijną funkcję oleju w kulturze żydowskiej, wybrał znak namaszczenia, nadając mu nową funkcję i znaczenie w posłudze wobec chorych⁴⁵. Potwierdzeniem takiej tezy wydaje się fakt, że we wszystkich relacjach synoptycznych o pierwszej misji apostołów nie ma żadnej wzmianki o używaniu przez nich gestu nakładania rąk, tak charakterystycznego dla uzdrowień dokonywanych przez Jezusa. A zatem wiele przesłanek wskazuje na to, że ryt namaszczenia pełnił w tym przypadku funkcję zewnętrznego znaku łaski uzdrowienia, której źródłem jest sam

40 Kaiser, *Krankenheilung*, 162–165, 196.

41 Kaiser, *Krankenheilung*, 158–162; Sesboté, *L'onction des malades*, 31–33; Wilkinson, *The Bible and Healing*, 250–251; Rosłon, „Co oznacza obrzęd namaszczenia i jakie są biblijne podstawy tej praktyki?”, 110–111; Ignace de la Potterie, „Namaszczenie”, w: *Słownik teologii biblijnej*, red. Xavier Leon-Dufour (Poznań: Pallottinum, 1990), 517.

42 Kaiser, *Krankenheilung*, 182–184 oraz 167–170; Langkammer, *Ewangeliczna tradycja o Jezusie w Liście św. Jakuba*, 107–108; Franz Mußner, *Der Jakobusbrief* (Freiburg–Basel–Wien: Herder, 1975), 220; Kaczynski, „Feier der Krankensalbung”, 253; John, „Anointing in the New Testament”, 50; Revel, *Traité des sacrements*, 39; autorzy ci wskazują, że już judaizm nadawał olejowi znaczenie symbolu eschatologicznego zbawienia.

43 Malina, „Chrystus uzdrawiający w Ewangelii według św. Marka”, 35. Pewną poszlaką przemawiającą za taką tezą może być też informacja, iż w Septuagincie synonimem użytego tu na oznaczenie czynności namaszczenia ciała czasownika *aleifō* jest czasownik *chriō*, który relatywnie częściej stosowany jest tam w odniesieniu do czynności sakralnych. W NT *aleifō* używane jest jako oznaczenie realnej czynności namaszczenia a *chriō* tylko w znaczeniu symbolicznym-przeñośnym jako namaszczenie przez Boga – Kaiser, *Krankenheilung*, 139–142, 276; Wilkinson, *The Bible and Healing*, 248–249, 251.

44 John, „Anointing in the New Testament”, 51; Łabuda, „«Wielu chorych namaszczeni olejem i uzdrawiali» (Mk 6,13)”, 123.

45 Herbert Vorgrimler, *Buße und Krankensalbung*, Handbuch der Dogmengeschichte, Bd. IV/F. 3 (Freiburg–Basel–Wien: Herder, 1978), 216–217; Potterie, „Namaszczenie”, 516.

Jezus⁴⁶. W tak opisanym przez Marka znaku namaszczenia chorych mielibyśmy zatem do czynienia z podstawowymi elementami struktury sakramentalnej⁴⁷.

Oczywiście można uznać powyższe rozumowanie jako zbyt daleko idącą spekulację, jak na tak niezwykle lakoniczny zapis źródłowy. W takim kierunku idzie krytyka francuskiego teologa J.-Ph. Revela, który uznaje za błędną taką metodę, która w relacji Marka widzi już pierwszy zaczątek sakramentu chorych i autentyczny etap jego ustanowienia. Natomiast on sam, idąc za wypowiedzią Trydentu, która stwierdza, że św. Marek jedynie tu „wspomina (*insinuat*)”⁴⁸ o sakramencie namaszczenia chorych, jako zasadniczy punkt odniesienia dla jego ustanowienia wskazuje zbawcze gesty Chrystusa uzdrawiającego chorych, które zapowiadają ten sakrament w sposób szerszy i bardziej bezpośredni⁴⁹. Trzeba tu jednak zauważyć, że przedstawiona powyżej interpretacja wzmianki o namaszczeniu chorych w tekście Mk 6,13 nie izoluje przecież opisanego tu działania apostołów od działań uzdrowicielskich Jezusa, a wręcz przeciwnie, cała wcześniejsza argumentacja osadza działanie apostołów w zbawczych aktach Jezusa wobec chorych i ustawia je w jednej linii tradycji apostoelskiej wiodącej do kontynuacji dzieła Jezusa w Kościele. Poza tym ten Markowy zapis o namaszczeniu chorych, choć lapidarny i jednostkowy, nie jest jakimś przypadkowym dodatkiem i domaga się czytelnej interpretacji, gdyż jednak stanowi istotny ślad funkcjonowania tej praktyki w czasie ziemskiej działalności Jezusa. Owszem, to, co opisuje Marek, nie jest jeszcze sakramentem w sensie ścisłym, bo sakramenty to rzeczywistość popaschalna, uobecniająca w Kościele zbawcze działanie Chrystusa, które swoją pełnię osiągnęło w Jego misterium paschalnym, ale bez wątplenia możemy tu mówić o pewnym wyraźnym świadectwie praktycznego przygotowania przez Jezusa elementów tego, co będzie stanowić ten sakrament i co następnie dla ewangelisty Marka było najprawdopodobniej oczywistym elementem praktyki własnej wspólnoty kościelnej⁵⁰.

Jezus świadomie pragnął i konkretnie inicjował kontynuację swojego dzieła zbawczego wśród apostołów, aby w Kościele realizowało się ono poprzez sakramenty⁵¹. Jak to trafnie ujął św. Leon Wielki w swojej słynnej maksymie: „To więc, co widzialne było w naszym Zbawicielu, przeszło w sakramenty”⁵². Patrząc zatem na namaszczenie

46 Tak uważa w swoim komentarzu Hugolin Langkammer, *Ewangelia według św. Marka. Tłumaczenie, wstęp i komentarz*, Biblia Lubelska (Lublin: RW KUL, 1997), 65. Autor ten też dodaje tutaj: „przy czym można sobie wyobrazić, że czynności towarzyszy słowo, jak to miało miejsce przy uzdrowieniach dokonywanych przez Jezusa”.

47 Jean-Claude Pompanon, *Le pardon ou la joie de Dieu. Histoire et théologie de la Réconciliation et de l'Onction des malades* (Paris: François-Xavier de Guibert, 2010), 197; Revel, *Traité des sacrements*, 32–33; Cuschieri, *Anointing of the Sick*, 62; Stefański, *Sakrament Chorych w dziejach i życiu Kościoła*, 33; Skowronek, *Chorzy i ich sakrament*, 78–79.

48 *Dokumenty Soborów Powszechnych*, 502–503. Warto tu jednak zauważyć, że wobec tego stwierdzenia dekretu soborowego tekst dołączonego do niego kanonu 1 o namaszczeniu chorych w sposób bardziej bezpośredni sugeruje zapis Mk 6,13 jako podstawę biblijną ustanowienia tego sakramentu: *Dokumenty Soborów Powszechnych*, 512–513.

49 Revel, *Traité des sacrements*, 33.

50 John, „Anointing in the New Testament”, 51–52.

51 Maddocks, *The Christian Healing Ministry*, 58–60.

52 Leon Wielki, *Mowy*, tłum. Kazimierz Tomczak (Poznań–Warszawa–Lublin: Księgarnia św. Wojciecha, 1958), 356.

chorych właśnie przez pryzmat rzeczywistości wcielenia, odkrywamy, że tutaj, jak w żadnym innym sakramencie, zbawienie przychodzi do człowieka przede wszystkim przez ciało i także dla ciała⁵³, co też pięknie wyraził św. Maksym Wyznawca w sentencji: „Sam dał lekarstwa, które uzdrawiają i uleczył tych, którzy byli zranieni, jawiąc się sam jako będący jednym z nich”⁵⁴. Widziane z tej perspektywy człowieczeństwo Wcielonego Logosu staje się w takim ujęciu istotnym argumentem za ustanowieniem przez Chrystusa znaku zbawienia odnoszącego się do ludzkiej natury człowieka, zwłaszcza bezpośrednio w jej cielesnym wymiarze⁵⁵.

4. Przykłady teologicznych teorii rozwiązania problemu sposobu ustanowienia sakramentu namaszczenia chorych

Przedstawione powyżej w szerokiej panoramie dane biblijne wskazują wyraźnie na Jezusa jako źródło sakramentu namaszczenia chorych, aczkolwiek owszem, sprawą dyskusyjną pozostaje tu stale sam moment jego ustanowienia, gdyż przede wszystkim Ewangelie nie zawierają zapisu słów Jezusa odnoszących się bezpośrednio do tegoż sakramentu. Na ten temat teologowie scholastyczni wypracowali kilka różnych teorii⁵⁶, jednak Sobór Trydencki nie opowiedział się za żadną z tych opinii teologicznych, pozostawiając tę kwestię otwartą do dalszej debaty, a sformułował orzeczenie dogmatyczne stwierdzające jedynie sam fakt ustanowienia przez Chrystusa namaszczenia chorych jako sakramentu⁵⁷. Spośród wspomnianych scholastycznych teorii na szczególną uwagę zasługuje tutaj oryginalny sposób wyjaśnienia tego zagadnienia przez św. Bonawenturę, do czego współcześnie nawiązuje znana niemiecka teolożka Dorothea Sattler w dialogu ekumenicznym z protestantami na temat tego sakramentu⁵⁸. Otóż Bonawentura twierdził, że sakrament ten ustanowił nie bezpośrednio sam Chrystus, lecz Duch Święty poprzez apostołów, a św. Jakub go promulgował. Argumentował to w sposób następujący: bierzmowanie i namaszczenie są sakramentami oznaczającymi w sposób szczególny łaskę Ducha Świętego, dlatego w świetle słów Ewangelii (J 7,39), dopiero kiedy Duch został dany, mogły być one ustanowione. Chrystus je zapowiedział (*insinuata*), ale dopiero Duch Święty, aktualizując Jego nauczanie (J 16,12–13), ustanowił je poprzez kolegium apostołów, czego dowodem jest tu promulgacja namaszczenia przez apostoła Jakuba⁵⁹.

53 Revel, *Traité des sacrements*, 9–10. Jeszcze mocniej podkreśla to teologia prawosławna, ukazując istotę uzdrowienia człowieka na najgłębszym poziomie jego natury, gdzie poprzez wcielenie w Chrystusie ludzka natura jednoczy się z boską: Larchet, *Terapia chorób duchowych*, 251.

54 *Homilie* (Coll II), XXVI, 25; cytata za: Larchet, *Terapia chorób duchowych*, 254.

55 Sesboüé, *L'onction des malades*, 34.

56 Szerzej: Sambor, „Sakrament namaszczenia chorych”, 436–441.

57 Cuschieri, *Anointing of the Sick*, 58–61.

58 Dorothea Sattler, „Sakramententheologie heute. Eine Standortbestimmung in ökumenischer Perspektive”, *Theologie und Glaube* 101, 1 (2011): 12.

59 Bonaventura, *Commentaria in quatuor libros Sententiarum magistri Petri Lombardi. In quartum librum Sententiarum*, Opera omnia, t. IV (Ad Claras Aquas [Quaracchi-Florentia]: Typographia Collegii S. Bonaventurae,

Wydaje się, że mamy za mało danych biblijnych, by było możliwe kiedykolwiek wskazać jednoznacznie czas, określić czyn i słowa Jezusa będące takim momentem ustanowienia tego sakramentu. Zdecydowanie bardziej należałoby widzieć ten akt ustanowienia jako formę pewnego procesu obejmującego zbawczą działalność Jezusa wobec chorych i jej kontynuację w misji apostołów, tak jak prezentuje to powyższa analiza. W tym kontekście jako nowatorska jawi się teza wspomnianego już francuskiego teologa J.-Ph. Revela, który jako definitywny moment ustanowienia sakramentu chorych wskazuje scenę ostatniego rozesłania misyjnego apostołów przez zmartwychwstałego Jezusa tuż przed wniebowstąpieniem, zawartą w zakończeniu Ewangelii Marka (16,15–18). Pan Jezus, nakazując tutaj apostołom proklamację Ewangelii na całym świecie, jednocześnie daje im obietnicę: „Na chorych ręce kłaść będą, i ci odzyskają zdrowie” (Mk 16,18). Autor ten uważa, że właśnie w tym momencie Zmartwychwstały powierza Kościołowi kontynuację swojego zbawczego działania wobec chorych, a więc ustanawia sakrament chorych. Potwierdzenie tej tezy Revel wskazuje w analogii do momentu promulgacji formuły chrztu zawartej w paralelnym tekście Mateusza (28,16–20). W nieco podobnej sytuacji, w relacji Jana, Zmartwychwstały ustanawia sakrament pojednania (J 20,21–23). Co prawda w tej scenie u Marka Chrystus nie wspomina nic o geście namaszczenia olejem, lecz mówi o nakładaniu rąk, to jednak francuski teolog uważa, że nakładanie rąk na chorych jest tu gestem sakramentalnym komplementarnym do namaszczenia olejem⁶⁰. Przekonywujące w tej teorii Revela jest kompleksowe ujęcie ustanowienia sakramentów w ramach ostatecznego posłania apostołów przez Zmartwychwstałego Pana. Jednak jeśli przeanalizujemy tutaj dokładniej ten tekst Marka, to zdecydowanie bardziej uzdrawianie chorych należy tu do katalogu znaków o charakterze charyzmatycznym, mających potwierdzać głoszoną Ewangelię⁶¹. Z drugiej strony wydaje się, że na tym etapie, kiedy apostołowie mają jedynie dotychczasowe doświadczenie z ziemskiej działalności Jezusa, trudno im bezwzględnie jednoznacznie rozdzielić w aktach uzdrowienia to, co jest znakiem zbawienia o charakterze cudu, od elementów tworzących przygotowanie do sakramentalnego uobecnienia zbawczego działania Jezusa wobec chorych w posłudze Kościoła⁶².

1889), 591–592 (IV, d. XXIII, a. 1, q. 2); Sambor, „Sakrament namaszczenia chorych”, 437–438; Dorothea Sattler, „Einsetzung der Sakramente”, w: *Neues Lexikon der katholischen Dogmatik*, red. Wolfgang Beinert, Bertram Stubenrauch (Freiburg im Br.: Herder, 2012), 154; Cuschieri, *Anointing of the Sick*, 58.

60 Revel, *Traité des sacrements*, 33–34; Cothenet, „Healing as a Sign of the Kingdom, and the Anointing of the Sick”, 38. Zbieżna opinia: Dionisio Borobio, „Annäherung an die Heilungssalbung in der Alten Kirche”, *Concilium* (D) 27 (1991): 118, gdzie autor wskazuje na komplementarność pomiędzy rytym namaszczenia, który lepiej wyraża wymiar uzdrawiający, a gestem nałożenia rąk, który mocniej wskazuje na źródło i autorytet Chrystusa, od którego pochodzi uzdrowienie.

61 Langkammer, *Ewangelia według św. Marka*, 156.

62 Pyc, *Znaki trynitarniej bliskości*, 170; Lekan, „Namaszczenie chorych czy ostatnie namaszczenie?”, 137.

Zakończenie

Poprzez takie poszukiwania teologiczne możemy w pewien sposób zbliżyć się do ustalenia, jak i kiedy został ustanowiony sakrament namaszczenia chorych. Ale na pewno z tych wszystkich teologicznych interpretacji zapisów ewangelicznych wynika jedno, że taka praktyka była inicjatywą Jezusa i przez Niego została przygotowana oraz zlecona apostołom, a potwierdzeniem kontynuacji tej tradycji apostoelskiej w Kościele jest świadectwo zawarte w Liście św. Jakuba (5,14–15)⁶³. Nie ma żadnych przesłanek biblijnych, aby apostołowie samodzielnie wprowadzili taką praktykę i stała się ona tak szybko czymś tak oczywistym w życiu wspólnot chrześcijańskich, jak na to wskazuje ten jej nowotestamentowy opis, tym bardziej że tekst Jk 5,14–15, mimo swojej lapidarności, bez mała już kompletnie określa kształt, skutki oraz charakter rytu namaszczenia chorych⁶⁴. Przy czym nie wolno zapominać, że liturgia w czasach apostoelskich miała formy w dużej mierze improwizowane, co jednak nie oznacza, że zupełnie dowolne, gdyż od samego początku Kościół miał świadomość, że jako akt wyrażający dzieło zbawienia działanie liturgiczne nie jest wytworem wspólnoty, lecz rzeczywistością w swojej podstawowej treści i strukturze otrzymaną w przekazie Tradycji wywodzącej się ostatecznie od Jezusa (por. 1 Kor 11,23)⁶⁵. A zatem w pełni zasadnie za Soborem Trydenckim możemy twierdzić, że „to święte namaszczenie chorych zostało ustanowione przez Pana naszego Jezusa Chrystusa jako prawdziwy i we właściwym znaczeniu sakrament Nowego Testamentu”, gdyż praktyka ta niepodważalnie stanowi uobecnienie w Kościele Jego zbawczego działania realizowanego w posłudze wobec chorych poprzez nawiązanie do gestów i słów w aktach uzdrowienia zawartych w relacjach ewangelicznych⁶⁶. Nauczanie Soboru Trydenckiego odnośnie do ustanowienia tego sakramentu zostało wprost powtórzone przez *Katechizm Kościoła Katolickiego*⁶⁷, ale co więcej, w tej współczesnej prezentacji doktryny Kościoła jasno wskazuje się również na „Jezusa–lekarza”, nie tylko jako na paradygmatyczny wzór zbawczej posługi wobec chorych, ale również na Tego, który apostołów „czyni uczestnikami swej posługi współczucia i uzdrawiania (Mk 6,12–13)”⁶⁸, a to pośrednio potwierdza tezę zawartą w tytule artykułu i zbieżność linii przedstawionej tu argumentacji z aktualną wykładnią Magisterium.

63 Mußner, *Der Jakobusbrief*, 224; Langkammer, *Ewangeliczna tradycja o Jezusie w Liście św. Jakuba*, 107; Cothenet, „Healing as a Sign of the Kingdom, and the Anointing of the Sick”, 40.

64 Müller, *Dogmatyka katolicka*, 749.

65 Maciej Zachara, *Krótką historia Mszału Rzymskiego* (Warszawa: PROMIC, 2014), 14–18. Szerzej na temat elementów kultu w pismach nowotestamentalnych i dyskusji wokół interpretacji tych świadectw: Paul F. Bradshaw, *W poszukiwaniu początków kultu chrześcijańskiego. Źródła i metody badań wczesnej liturgii*, tłum. Piotr Kaznowski, Michał Koza (Kraków: Fundacja Dominikański Ośrodek Liturgiczny, 2016), 97–114.

66 Pyc, *Znaki trynitarnej bliskości*, 174.

67 *Katechizm Kościoła Katolickiego* (Poznań, Pallottinum, 2002), nr 1511.

68 *Katechizm Kościoła Katolickiego*, nr 1503–1507.

Bibliografia

- Balthasar, Hans Urs von. „Zdrowie między nauką a mądrością”. *Communio* (PL) 188, 4 (2014): 136–151.
- Bianchi, Roberto Antonio. *Uzdrowieni i zbawieni. Jezus leczy nasze rany*. Tłum. Joanna Ganobis. Kraków: Esprit, 2018.
- Bonaventura. *Commentaria in quatuor libros Sententiarum magistri Petri Lombardi. In quartum librum Sententiarum*. Opera omnia. T. IV. Ad Claras Aquas (Quaracchi–Florentia): Typographia Collegii S. Bonaventurae, 1889.
- Borobio, Dionisio. „Annäherung an die Heilungssalbung in der Alten Kirche”. *Concilium* (D) 27 (1991): 116–124.
- Boscione, Franco. *Gesty Jezusa*. Tłum. Krystyna Kozak. Kraków: WAM, 2004.
- Bradshaw, Paul F. *W poszukiwaniu początków kultu chrześcijańskiego. Źródła i metody badań wczesnej liturgii*. Tłum. Piotr Kaznowski, Michał Koza. Kraków: Fundacja Dominikański Ośrodek Liturgiczny, 2016.
- Cothenet, Edouard. „Healing as a Sign of the Kingdom, and the Anointing of the Sick”. W: *Temple of the Holy Spirit. Sickness and Death of the Christian in the Liturgy*. Tłum. Matthew J. O’Connell, 33–51. New York: Pueblo Publishing Company, 1983.
- Cuschieri, Andrew. *Anointing of the Sick. A Theological and Canonical Study*. Lanham–New York–London: University Press of America, 1993.
- Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst łaciński, polski*. T. IV/1, oprac. Arkadiusz Baron, Henryk Pietras. Kraków: WAM, 2007.
- Dörnemann, Michael. „Einer ist Arzt, Christus. Krankheitsdeutung in den Schriften der frühen griechischen Kirchenväter”. W: *Krankheitsdeutung in der postsäkularen Gesellschaft. Theologische Ansätze im interdisziplinären Gespräch*, red. Günter Thomas, Isolde Karle, 245–260. Stuttgart: Kohlhammer, 2009.
- Hinshaw, Daniel B. *Touch and the Healing of the Word*. Yonkers (NY): St. Vladimir’s Seminary Press, 2017.
- John, Jeffrey. „Anointing in the New Testament”. W: *The Oil of Gladness. Anointing in the Christian Tradition*, red. Martin Dudley, Geoffrey Rowell, 46–76. London–Collegeville: SPCK – Liturgical Press, 1993.
- Kaczynski, Reiner. „Feier der Krankensalbung”. W: *Gottesdienst der Kirche. Handbuch der Liturgiewissenschaft. Teil 7,2: Sakramentliche Feiern I/2*, red. Hans Bernard Meyer i in., 241–343. Regensburg: Verlag Friedrich Pustet, 1992.
- Kaiser, Sigurd. *Krankenheilung. Untersuchungen zu Form, Sprache, traditionsgeschichtlichem Hintergrund und Aussage von Jak 5,13–18*. Neukirchen–Vluyn: Neukirchener Verlag, 2006.
- Kasza, John C. *Understanding Sacramental Healing: Anointing and Viaticum*. Chicago–Mundelein: Hillenbrand Books, 2007.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*. Poznań: Pallottinum, 2002.
- Knoch, Otto. „Die Funktion der Handauflegung im Neuen Testament”. *Liturgisches Jahrbuch* 33, 4 (1983): 222–235.

- Langkammer, Hugolin. *Ewangelia według św. Marka. Tłumaczenie, wstęp i komentarz*. Biblia Lubelska. Lublin: RW KUL, 1997.
- Langkammer, Hugolin. *Ewangeliczna tradycja o Jezusie w Liście św. Jakuba. Komentarz teologiczno-pastoralny*. Wrocław: TUM, 2011.
- Larchet, Jean-Claude. *Terapia chorób duchowych. Wstęp do tradycji ascetycznej Kościoła prawosławnego*. Tłum. Nikołaja Aleksiejuk. Hajnówka: Bratczyk, 2013.
- Larchet, Jean-Claude. *The Theology of Illness*. Crestwood (NY): St. Vladimir's Seminary Press, 2002.
- Lekan, Janusz. „Namaszczenie chorych czy ostatnie namaszczenie?”. *Roczniki Teologiczne* 64, 2 (2017): 135–151.
- Leon Wielki. *Mowy*. Tłum. Kazimierz Tomczak. Poznań–Warszawa–Lublin: Księgarnia św. Wojciecha, 1958.
- Luther, Martin. *De captivitate Babylonica ecclesiae/Von der babylonischen Gefangenschaft der Kirche, Lateinisch/Deutsch*. Tłum. Hans-Hermann Tiemann. Stuttgart: Reclam, 2016.
- Łabuda, Piotr. „«Wielu chorych namaszczaoli olejem i uzdrawiali» (Mk 6,13)”. W: *Sakramenty Kościoła. Sakramenty uzdrowienia. Sakramenty w służbie komunii*, red. Piotr Łabuda, 111–135. Tarnów: Biblos, 2019.
- Maddocks, Morris. *The Christian Healing Ministry*. London: SPCK, 1985.
- Malina, Artur. „Chrystus uzdrawiający w Ewangelii według św. Marka”. W: *W Jego ranach nasze zdrowie. Teologia sakramentów uzdrowienia*, red. Krzysztof Porosło, 23–36. Kraków: Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów, 2015.
- Mélia, Elie. „The Sacrament of the Anointing of the Sick: Its Historical Development and Current Practice”. W: *Temple of the Holy Spirit. Sickness and Death of the Christian in the Liturgy*. Tłum. Matthew J. O'Connell, 127–173. New York: Pueblo Publishing Company, 1983.
- Müller, Gerhard Ludwig. *Chrystologia – nauka o Jezusie Chrystusie*. Podręcznik teologii dogmatycznej. Traktat V. Tłum. Wiesław Szymona. Kraków: Wydawnictwo M, 1998.
- Müller, Gerhard Ludwig. *Dogmatyka katolicka*. Tłum. Wiesław Szymona. Kraków: WAM, 2015.
- Mußner, Franz. *Der Jakobusbrief*. Freiburg–Basel–Wien: Herder, 1975.
- Pompanon, Jean-Claude. *Le pardon ou la joie de Dieu. Histoire et théologie de la Réconciliation et de l'Onction des malades*. Paris: François-Xavier de Guibert, 2010.
- Popowski, Remigiusz. *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu*. Warszawa: Vacatio, 1995.
- Potterie, Ignace de la. „Namaszczenie”. W: *Słownik teologii biblijnej*, red. Xavier Leon-Dufour, 514–518. Poznań: Pallottinum, 1990.
- Pyc, Marek. *Znaki trynitarnej bliskości. Teologiczny wymiar sakramentów świętych*. Poznań: RW UAM Wydział Teologiczny, 2007.
- Rahner, Karl. *Pisma wybrane*. T. 1. Kraków: WAM, 2005.
- Revel, Jean-Philippe. *Traité des sacrements. VI. L'onction des malades: rédemption de la chair et par la chair*. Paris: Cerf, 2009.

- Rosłon, Józef Wiesław. „Co oznacza obrzęd namaszczenia i jakie są biblijne podstawy tej praktyki?”. *Collectanea Theologica* 45, 1 (1975): 109–114.
- Sambor, Paweł. „Sakrament namaszczenia chorych”. W: *Znaki Tajemnicy. Sakramenty w teorii i praktyce Kościoła*, red. Krzysztof Porosło, Robert J. Woźniak, 419–455. Kraków: WAM, 2018.
- Sattler, Dorothea. „Einsetzung der Sakramente”. W: *Neues Lexikon der katholischen Dogmatik*. Red. Wolfgang Beinert, Bertram Stubenrauch, 152–156. Freiburg im Br.: Herder, 2012.
- Sattler, Dorothea. „Sakramententheologie heute. Eine Standortbestimmung in ökumenischer Perspektive”. *Theologie und Glaube* 101, 1 (2011): 1–30.
- Sesboüé, Bernard. *Invitation à croire. Des sacrements crédibles et désirables*. Paris: Cerf, 2009.
- Sesboüé, Bernard. *Jezus Chrystus na obraz ludzi. Krótki przegląd przedstawień Jezusa na przestrzeni historii*. Tłum. Piotr Rak. Kraków: Wydawnictwo M, 2006.
- Sesboüé, Bernard. *L'onction des malades*. Lyon: Profac, 1972.
- Skowronek, Alfons. *Chorzy i ich sakrament*. Sakramenty wiary. Spotkania z Chrystusem w Kościele. W profilu ekumenicznym. T. 4. Włocławek: Włocławskie Wydawnictwo Diecezjalne, 1997.
- Stefański, Jerzy. *Sakrament Chorych w dziejach i życiu Kościoła*. Gniezno: Prymasowskie Wydawnictwo Gaudentinum, 2000.
- Vorgrimler, Herbert. *Buße und Krankensalbung*. Handbuch der Dogmengeschichte. Bd. IV/F. 3. Freiburg–Basel–Wien: Herder, 1978.
- Weiser, Alfons. „«Die Gabe, Krankheit zu heilen». Jesus und die Kranken”. *Bibel und Kirche* 43, 1 (1988): 2–7.
- White, James F. *The Sacraments in Protestant Practice and Faith*. Nashville: Abingdon Press, 1999.
- Wilkinson, John. *The Bible and Healing. A Medical and Theological Commentary*. Edinburgh–Grand Rapids: The Handsel Press Ltd.–Wm.B. Eerdmans Publishing Co., 1998.
- Zachara, Maciej. *Krótką historia Mszału Rzymskiego*. Warszawa: PROMIC, 2014.